

NAMIK KEMAL'İN ESERLERİNDE RUSYA VE RUSLAR*

Selahattin ÇİTÇİ**

ÖZ

Namik Kemal, vatan, millet ve hürriyet kavramları etrafında efkâr-ı umumiyye oluşturan bir Tanzimat aydınıdır. Hayatı ve eserleriyle uyandırdığı alaka ve tesir, yaşadığı muhit ve zamanla sınırlı kalmaz; kendisinden sonra gelen pek çok şair, yazar, gazeteci, mütefekkir, bürokrat, asker ve devlet adamı üzerinde kalıcı tesirler bırakır. Namık Kemal, 19. yüzyıl dan itibaren Türk edebiyatında ve cemiyetinde eserleri vasıtasıyla Rus/Moskof tipinin teşekkülünde büyük payı olan bir imaj-maker'dir. Onun söylemleri 20. yüzyıl da bilhassa Soğuk Savaş döneminde sosyalist camia hariç liberal, milliyetçi ve muhafazakar kesimlerin temel argümanı olur. Namık Kemal'in eserlerinde Rusya, 19. yüzyıl da Osmanlı Devleti, Kafkasya, Orta Asya ve Balkanlarda emperyalist politikalar izleyen büyük bir güç olarak görülür. 19. yüzyıl Türk efkar-ı umumiyyesinde Rusya, topraklarını kaybeden ve dağılma sath-ı mailine giren Devlet-i Âliyye'de yaşanan her türlü acının, ıstırapın, isyanın, tehcirin, tefrikanın, zulmün, kargaşanın, siyasî ve ekonomik istirarsızlığın en birinci âmili olarak görülür. Namık Kemal'in Rusya'ya ve Ruslara bakışında 19. yüzyıl da meydana gelen Osmanlı-Rus savaşlarının, Panславизм hareketlerinin, Balkanlar, Kafkasya ve Orta Asya'daki Rus yayılmacılığının, kendi hayat tecrübesinin ve takip ettiği yerli/yabancı basının büyük tesiri vardır. Namık Kemal, gazete yazılarında ve makalelerinde Rusya'yla ilgili daha objektif bir bakış açısına sahipken mektuplarında ve edebî eserlerinde his ve heyecanlarının tesirinde subjektif bir duruş sergiler.

Anahtar Kelimeler: Türk Edebiyatı, Namık Kemal, Rusya, 19. Yüzyıl

---

* Bu makale, 25-27 Haziran 2014 tarihlerinde Varşova Üniversitesi'nde yapılan III. Uluslararası Türkoloji Kongresi'nde İstanbul Üniversitesi BAP biriminin desteği ile bildiri olarak sunulmuştur.

** Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, Avrasya Enstitüsü, selahattin.citci@istanbul.edu.tr

RUSSIA AND RUSSIANS IN NAMIK KEMAL'S WORKS

ABSTRACT

Namik Kemal is an intellectual of Tanzimat who formed public opinion around the concept of "homeland", "nation" and "freedom". The influence he aroused with his life and works didn't remained limited with his environment and his age. He left permanent effects on many poets, writers, journalists, thinker, bureaucrats, soldiers and statesman who came after him. Namik Kemal is an image-maker who had a great role in the formation of Russian/Moscovy type in Turkish literature and society since 19th century. His discourses became the main argument of liberal, nationalist and conservative groups except socialist community in 20th century particularly during the Cold War. Russia is viewed as a great power following imperialist policies in the territory of the Ottoman State, Caucasus, Central Asia and Balkans in Namik Kemal's works. Russia firstly seems to be in charge of all kinds of pain, suffering, revolt, emigration, separatism, cruelty, chaos, political and economic instability in the Ottoman State which lost its lands and started to dissolve in 19th century. There is a great influence of Ottoman-Russian wars which occurred in the 19th century, Pan-Slavist movements, Russian expansionism in Balkans, Caucasus and Central Asia, self-experience and local/international press on in his view of Russia and Russians. While Namik Kemal has an objective perspective about Russia in his articles and columns, he has a subjective perspective under the thumb of his feelings and excitements in his letters and literary works.

Key Words: Turkish Literature, Namik Kemal, Russia, 19th century.

“Seyf-i Osmanî ibre-i mîknâtis gibi hep semt-i şimali gösterir.”

Şinasi

Namık Kemal, vatan, millet ve hürriyet kavramları etrafında bir efkâr-ı umumiyye oluşturan ve edebiyatın bütün janrlarını fikirlerinin vasıtası olarak kullanan bir Tanzimat aydınıdır. Hayatı ve eserleriyle uyandırdığı alaka ve tesir, yaşadığı muhit ve zamanla sınırlı kalmaz; kendisinden sonra gelen pek çok şair, yazar, gazeteci, mütefekkir, bürokrat, asker ve devlet adamı üzerinde kalıcı tesirler bırakır.¹ Bu nedenle onun eserlerinde dile getirdiği fikirleri bilhassa dış politikaya ait olanları iyi bilmek gerekir.² Hem aydın hem de devlet adamı olan Namık Kemal’in eserlerinde ve yazılarında dile getirdiği fikirler, onun mahrutî bir bakış açısına sahip olduğunu ve Osmanlı Devleti’nin iç ve dış politikada yaşadığı krizleri iyi okuduğunu gösterir.

Namık Kemal, 19. yüzyıl dan itibaren Türk edebiyatında ve cemiyetinde eserleri vasıtasıyla Rus tipinin teşekkülünde büyük payı olan bir “image-maker”dır. Onun söylemleri 20. yüzyıl da bilhassa Soğuk Savaş döneminde sosyalist camia hariç liberal, milliyetçi ve muhafazakâr kesimlerin temel argumanı olmuştur. Namık Kemal’in Rusya’ya ve Ruslara bakışında 19. Yüzyıl da meydana gelen Osmanlı-Rus Savaşlarının, Panslavizm hareketlerinin, Balkanlar, Kafkasya ve Orta Asya’daki Rus yayılmacılığının, kendi hayat tecrübesinin ve takip ettiği yerli/yabancı basının büyük tesiri vardır.

Namık Kemal’de Rus Algısının Teşekkülü

Namık Kemal’in Rusya ve Ruslarla ilgili ilk intibaları ve ilk teması Kırım Savaşı’na takaddüm eden günlerde Kars’ta meydana gelir. Dedesi Koniçalı Abdullatif Paşa, 1853 Mart’ında “mîr-i mîran” rütbesiyle Kars

¹Mustafa Kemal, 1928 yılında İtalyan diplomat Comte Sforza’ya “Bedenimin babası Ali Rıza Efendi, heyecanlarımın babası Namık Kemal, fikirlerimin babası ise Ziya Gökalp’tir.” der. Mustafa Kemal Paşa, Manastır İdadisi’ndekeyken arkadaşı Ömer Naci ve Ali Fuat Cebesoy’la birlikte Namık Kemal’in şiirlerini okur. Süleyman Nazif ise “Bizi yaratan Allah, yetiştiren Namık Kemal’dir.” der. Süleyman Nazif, *Namık Kemal*, İkdam Matbaası, Dersaadet 1340-1922, s.3-4.

²Namık Kemal, makalelerinde ve mektuplarında İngiltere, Fransa, Almanya, Avusturya ve Rusya gibi büyük devletlerin ve Balkanlar, Kafkasya ve Orta Asya’daki küçük devletlerin politikalarına dair pek çok fikir dile getirir. Ulusal basınla birlikte Avrupa postalarından gelen yabancı gazeteleri de okuyarak devrin siyasî gidişatını yakından takip eder.

Sancağı kaymakamlığına atanır ve Namık Kemal dedesiyle birlikte Kars'a gider. Kırım Savaşı başladığı sırada Kars'tadır. Kürt gönüllü alaylarının ve Osmanlı ordusunun doğu cephesindeki muharebelerine burada şahit olur.³ Kürekdere çarpışmalarının iyi idare edilememesi üzerine hükümet, 1854 Temmuz'unda doğudaki sivil ve askerî erkânın ileri gelenlerini toptan azleder. Bunun üzerine Abdullatif Paşa torunuyla birlikte Ağustos ortalarında Kars'tan ayrılır.⁴ Namık Kemal'in Kars'tan ayrılmasından sonra Kars, Rusların eline geçer. Büyükbabasıyla Sofya'ya geldiğinde savaş hâlâ devam etmektedir. Namık Kemal, "Kars'ın kahramanca bir müdafaadan sonra düşman eline geçtiğini, Sivastopol'ün müttefik orduları tarafından alındığını ve Paris Muahedesi'yle sulhün imzalandığını Sofya'da haber alır."⁵ Kemal, Sofya'dayken Osmanlı ordusu, bir taraftan Yunanistan, Bosna, Hersek ve Arnavutlukta isyanları bastırırken diğer taraftan Rumeli'de Ruslara karşı büyük muvaffakiyetler kazanır.⁶ Bilhassa Silistre'de yaşanan "şayan-ı hayret kahramanlıklar" ve menkıbeler Kemal'i derinden etkiler.⁷ Öyle ki daha sonra yazılacak olan "*Vatan Yahut Silistre*" ile "*Silistre Muhasarası*"nda bu dönemin izleri görülür. Kars'ta ve Sofya'da karşılaşılan bu ilk temasın olumsuz neticeleri Namık Kemal'in fikir ve his dünyasında derin izler bırakır. Namık Kemal, çocukluk ve gençlik yıllarındaki ilk tecrübelerden sonra matbuat yıllarında Rusya'nın siyasetini yakından tanıma fırsatı bulur.

Namık Kemal'in Rus algısının teşekkülünde devrin sosyo-politik olaylarının, şahsî hayat tecrübesinin, büyük dedelerinden Müderris Osman Paşa'nın ve Sadrazam Mahmut Nedim Paşa'nın tesiri vardır. Müderris Osman Paşa, Mora İsyanı'nı muvaffakiyetle bastırdıktan sonra Silistre'de Ruslara karşı büyük başarılar elde ettiği için umum Rumeli eyaletine tayin

³"Kırım Muharebesi'nde Kara Fatma'yı, falanı bir tarafa bırakalım. Bir Kürt kızı nişanlısının arkasına düşerek gönüllü nefer yazılmış, Kars'a kadar gelmiş, bir taburun trampetçiliğinde bulunduğu halde şehit olmuştu. Cenazesini gözümle gördüm; çünkü o zaman Kars'ta idim." F. A. Tansel (Haz.), *Namık Kemal'in Hususi Mektupları-I (İstanbul, Avrupa ve Magosa Mektupları)*, TTK Yay., Ankara 1967, C.I, s.225.

⁴Hikmet Dizdaroğlu, *Namık Kemal*, Varlık Yay., 1982, s.7-8; M. Fahrettin Kırzioğlu, *Kars Tarihi*, Işıl Matbaası, İstanbul 1953, C.1, s.550.

⁵Mithat Cemal, Namık Kemal'in Sofya'dayken Kars'ın işgaline ağladığını ve Sivastopol'ün istirdadına sevindiğini söyler. İhsan Sungu, *Namık Kemal*, Maarif Matbaası, İstanbul 1941, s.3; Mithat Cemal Kuntay, *Namık Kemal Devrinin İnsanları ve Olayları Arasında-I*, Maarif Matbaası, İstanbul 1944, s.3.

⁶Bu sırada Keçecizâde Fuat Paşa Epir ve Teselya isyanlarını, Mithat Paşa ise Rumeli isyanını bastırmakla görevlendirildi.

⁷Mehmet Kaplan, *Namık Kemal Hayatı ve Eserleri*, İÜEF Yay., İstanbul 1948, s.16.

edilmiş büyük bir komutandır.⁸ Mahmut Nedim Paşa ise Âli Paşa'nın ölümünden sonra Rus hayranlığını devlet politikası haline getirdiği için Namık Kemal'in hayatı boyunca hiç anlayamadığı Sultan Abdülaziz döneminin önemli bir sadrazamıdır. Kemal'in Mahmut Nedim Paşa ile aralarındaki ihtilafın en önemli sebebi Rusya'dır. Mithat Cemal "Kemal, Mahmut Nedim'e baktıkça Rusya'yı görür ve Rusya'dan da Mahmut Nedim'den de silahla alamadığı intikamı kalemle alır"⁹ der. Mahmut Nedim Paşa, Rusya'nın İstanbul sefiri General Nikolay Pavloviç İgnatiyef'e çok müsamahakâr davrandığı ve devrinde Rusya'ya yakın politikalar izlenmesini savunduğu için "Moskof Nedim", "Nedimof" ve "Russophile" olarak anılmıştır. A. H. Tanpınar, Mahmut Nedim Paşa için "Bu acaip vezir imparatorluğun habis talihi olmuştur. İstanbul'da Rus politikası onun zamanında devleti pençesine aldı. Rumeli Rus ajanlarıyla dolu idi. Sırbistan, Karadağ, Bosna ve Hersek hatta Bulgaristan infilaka hazırıldı.¹⁰" der. Mahmut Nedim Paşa da Kemal'den hiç hazzetmez, matbuattaki siyasî ve sivri dilli makalelerinden rahatsız olur. Namık Kemal'in 9 Temmuz 1872'de *İbret*'in 19. sayısında çıkan "Garez Marazdır" yazısı nedeniyle *İbret* gazetesi Mahmut Nedim Paşa tarafından kapatılır ve gazetenin yazarları birer memuriyetle İstanbul'dan uzaklaştırılır.¹¹ Bu olaydan sonra Namık Kemal'in *Diyojen*'de Paşa'yı hedef alan imzasız yazıları çıkar.¹² Bu yazılarda Kemal, Mahmut Nedim Paşa hükümetinin Rus siyaseti elinde oyuncak haline gelmesini eleştirir, fakat Kemal bununla da yetinmez ve *Diyojen*'de önce "Hirrenâme" adlı hicviyesiyle¹³, daha sonra "Kedi Mersiyesine Nazire"siyle¹⁴ ve en sonra da "Kedi ile Fare Beyninde Muhavere"siyle¹⁵

⁸Sadettin Nüzhet, *Namık Kemal Hayatı ve Şiirleri*, Yeni Şark Kitaphanesi, İstanbul 1933, s.17.

⁹Mithat Cemal Kuntay, *Namık Kemal Devrinin İnsanları ve Olayları Arasında-I*, s.232.

¹⁰Ahmet Hamdi Tanpınar, *19uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul 2001, s.356.

¹¹Namık Kemal Gelibolu mutasarrıflığına, Reşat Bey Bilecik kaymakamlığına, Nuri Bey de Ankara vilayeti mektupçuluğuna atanır.

¹² Mustafa Nihat Özön, *Namık Kemal ve İbretGazetesi*, YKY, İstanbul, Ağustos 1997, s.113,116.

¹³ ..., "Meraklı Bir Beyin Sevgili Pamuk Kedisi Bir Cenkte Farelerin Vücutuna Açtığı Yaralardan Gözden Nihân Olması Üzerine Söylediği Mersiye-i Mütéhassirânedir", *Diyojen*, No.128, 2 Ağustos 1288, s.2-3.

¹⁴ ..., "128 Numaralı Nüşamızda Münderic Kedi Mersiyesine Erbâb-ı Kaleminden Bir Zâtın Naziresidir", *Diyojen*, No.133, 16 Ağustos 1288, s.2-3.

¹⁵ ..., "Kedi ile Fare Beyninde Bir Muhâvere", *Diyojen*, No.136, 29 Ağustos 1288, s.1-2.

Mahmut Nedim Paşa'yı yerer. “*Hirrenâme*”, Mahmut Nedim Paşa'nın sadareten düşmesi üzerine yazılmış bir müseddestir.

I. Namık Kemal'in Makalelerinde Rusya ve Ruslar

Namık Kemal, Tanzimat aydınları içinde gazeteyi iktidara karşı mücadele aracı olarak kullanan en önemli isimlerden biridir. Kemal, gazeteciliğe Şinasi'nin *Tasvir-i Efkâr*'ında başlar. *Tasvir-i Efkâr*'da Rus siyaseti hakkında mühim ve heyecanlı yazılar yazan Şinasi, Namık Kemal'e dâhili ve hârici siyaset hakkında bazı fikirler verir. Şinasi'nin 1865 baharında Avrupa'ya gitmesiyle birlikte *Tasvir-i Efkâr* Kemal'in elinde müfrit bir siyaset organı haline girer.¹⁶ Namık Kemal, daha sonra *Hürriyet*, *İbret* ve *Hadika*'da devrin sosyal, siyasî ve iktisadî meselelerini ele alan pekçok makale yazar. 19. yüzyıl Osmanlı toplumunun en önemli dış politika konusu hiç şüphesiz Osmanlı - Rus Savaşları ve Balkanlardaki isyanlardır. Bu yıllarda Rusya'nın İstanbul sefiri General İgnatiyef, Panslavist politikalar yürütmekte, Rusya Eflak ve Boğdan'la birlikte Kafkasya'yı işgal etmekte, Girit'te Rum, Zeyton Dağı'nda Ermeni, Karadağ'da Sırp ve Bulgaristan'da Bulgar ayaklanmalarını desteklemekte, konsolosları, ajanları, papazları ve öğretmenleriyle Balkanlardaki halkı Osmanlı Devleti aleyhine kışkırtmakta, “Makamat-ı Mukaddese”yi bahane ederek Ortodoksların hamiliğine soyunmakta ve I. Petro'dan beri sürdürülen sıcak denizlere inme hayali peşinde koşmaktadır. Toplumcu ve idealist bir yazar olan Namık Kemal, devrin pekçok aydını gibi Rusya'nın bu faaliyet ve emellerini bilir ve gazetelerde bunları çok sert bir dille eleştirir.

Namık Kemal, *İbret*'in 24, 28 ve 31. sayılarında “Şark Meselesi”ni (Eastern Question) ele alan üç makale yazar. Şark Meselesi, Batılı devletler tarafından Osmanlı Devleti'ni siyasî ve iktisadî nüfuz altına almak ve azınlıkları himaye edip ayaklandırarak Osmanlı Devleti'ni parçalamak şeklinde özetlenebilir. İlk defa 1815 Viyana Kongre'sinde Rus Çarı I. Aleksandır'ın ifadesiyle siyasî literatüre giren “Şark Meselesi”nin başlangıcı, Rusların Küçük Kaynarca Antlaşması'na Osmanlı Hristiyanlarını himaye ile ilgili bir madde koydurmasıyla başlar. Namık Kemal, “*Şark Meselesi*” adlı makalede Şark Meselesi'nin başlangıcını Prut Savaşı'na (1710-1711) kadar götürür. Bu savaştan sonra Osmanlı'nın Rusya karşısında bazı ufak tefek başarılar elde etse de genel manada hep kaybettiğini söyler.¹⁷

¹⁶ ..., “Havâdis-i Dâhiliyye: Pây-i Taht”, *Tasvir-i Efkâr*, No.44, 15 Teşrinisani 1278, s.1-2; Mehmet Kaplan, a.g.e., s.46, 50.

¹⁷ B. M., “ŞarkMeselesi”, *İbret*, No.24, 23 Eylül 1288, s.2.

III. Mustafa devrinin sonlarından II. Mahmut devrinin başlarına kadar yaklaşık 50 yıllık dönemde Rusya'ya dört kere harp ilan ettiğimizi fakat hepsinde nasıl yanlışlıklar yaptığımızı anlatır:

“... topun karşısına şişhane, tüfengin karşısına yatağan, süngünün karşısına sopa, tedbirin karşısına hile, mantığın karşısına şiir, terakkinin karşısına vukûf, intizamın karşısına ihtilal, ittifakın karşısına tefrika, fikrin karşısına kavuk ile gittik; belki hiç bir millette görülmemiş denilebilecek ve hatta Osmanlıların zaman-ı ikbâllerinde gösterdikleri maharet ve azamete ma'kusen mütenâsib olacak derecede maddî ve manevî bin türlü hezimetlere uğradık, Avrupa'da olan mülkümüzle hemen nısfından ziyâdesini kaybettik.¹⁸”

“*Şark Meselesi*”nde Namık Kemal, Osmanlı Devleti'nin dönemin süper güçleri tarafından ölmesi beklenen bir “Hasta Adam” olarak görüldüğünü, Fransa'da Lui Filip'in, Avusturya'da Metternich'in ve Rusya'da Çar I. Nikolay'ın Osmanlı Devleti'nin dağılması halinde elde edeceği menfaatleri düşündüklerini söyler.¹⁹ “Hasta Adam” ifadesini de ilk kez Çar I. Nikolay 9 Ocak 1853'te St. Petersburg'ta “Kollarımız arasında hasta, ağır hasta bir adam var” sözleriyle ifade etmiştir. Kemal'in “*Şark Meselesi*” adlı yazısında üzerinde durduğu diğer önemli bir konu Rus yayılmacılığıdır. Yazar, Rusya'yı “istilâ-yı âlem efkârından hiçbir vakit teberri etmeyen Rusya” diye tavsif eder.²⁰ Kemal, Rusya'nın Orta Asya, Kafkasya ve Balkanlarda emperyal politikalar izlediğini, bu politikaları hayata geçirirken uluslararası hukuku ihlal ettiğini ve devletlerarası antlaşmalara hatta kendi yayımladığı kanunlara riayet etmeyip keyfî davrandığını söyler.

“Rusya ise bugün neşrettiği kanunu yarın icrâdan iskat ediyor. Lehlilerin muâhedat-ı düveliyye ile olan birçok hukukunu kendi kanunlarında gark ve nâbud eyliyor. Biz de Rusya'yı kendimize hâmi-i ma'nevi ittihaz eylesek, ... hâsılı Rusya hükümeti gibi her istediğimizi yapsak, her istemediğimizi yaptırmasak ne lazım gelir?²¹”

¹⁸ B. M., “*Şark Meselesi*”, *İbret*, No.24, 23 Eylül 1288, s.2.

¹⁹ B. M., “*Şark Meselesi*”, *İbret*, No.28, 28 Eylül 1288, s.1.

²⁰ B. M., “*Şark Meselesi*”, *İbret*, No. 31, 3 Teşrinievvel 1288, s.1.

²¹ B. M., “*Şark Meselesi*”, *İbret*, No.31, 3 Teşrinievvel 1288, s.1.

“Bir Mülâhaza”da da Rusya’nın 1856 Paris Antlaşması’nı ihlal ederek Karadeniz sahilinde, Sivastopol’da bazı limanlar ve istihkâmlar inşa ettiğini söyler.²²

Namık Kemal, makalelerinde Rusya’nın Balkanlar ve Kafkaslarda ajanları, diplomatları ve din adamları vasıtasıyla karışıklıklar çıkardığını söyler. 19. yüzyıl da Osmanlı Devleti’nin problemli bölgelerinin (Sırbistan, Karadağ, Yunanistan, Memleketeyn, Suriye ve Girit) müsebbibi Rus diplomatları ve Fransız Cizvit papazlarıdır.²³ “*Girit Meselesi, Rusya Politikası*” makalesinde Girit Meselesi’nin Rusya politikasıyla doğrudan alakalı olduğunu, Rumları isyana teşvik edenlerin Ruslar olduğunu söyler. İstanbul’da Bizans’ı yeniden ihya edip, Ayasofya’nın minarelerine çanlar takmayı hayal eden Rusya; papaz, seyyah ve ressam adı altında pek çok ajanlarını Yunanistan’a ve Akdeniz adalarına gönderip Türkler aleyhinde menfi bir kamuoyu oluşturmuş, Osmanlı teb’ası gayr-i müslimleri isyana teşvik etmiş ve bazı devletleri de kendi siyasetine ikna etmiştir.²⁴

Namık Kemal’in “Şark Meselesi”, “Askerlik”, “Girit Meselesi-Rusya Politikası”, “Bir Mülâhaza”, “Yine Mi Sırbistan”, “Vatan”, “Pay-i Taht”, “Vefa-yı Ahd”, “Prusya Politikası”, “Durup Dururken Zuhur Etmiş Bir Merak”, “Yeni Asrımız Politikası Tarihinin Bir Ufacık Fihristi”, “Şimdiki Politika”, “Asya’nın Hali”, “Şimâle Nim-Nigâh” ve “Şark Meselesi Hakkında Bir Mütalaa” adlı makalelerindeki Rusya ile ilgili fikirlerini şöyle özetleyebiliriz:

1. Rusya maddî olarak güçlü, coğrafi büyüklüğü ve askerî üstünlüğü ile komşuları için tehlikeli bir ülkedir.

2. Rusya, Büyük Petro’nun vasiyetine uyararak emperyal politikalar izlemektedir²⁵ ve “istilâ-yı âlem” efkârında olduğu için Avrupa tarafından güvenilmez bir devlet olarak görülür.²⁶

²² Kemal, “BirMülâhaza”, *İbret*, No.2, 3 Haziran 1288, s.1-2.

²³ B. M., “ŞarkMeselesi”, *İbret*, No.28, 28 Eylül 1288, s.2.

²⁴ Namık Kemal, “Girit Meselesi, Rusya Politikası”, *Hürriyet*, 4 Eylül 1285; Namık Kemal, *Makâlât-ı Edebiyye ve Siyasiyye*, Selanik Matbaası, İstanbul 1327, s.158-163.

²⁵ ..., “Havâdis-i Dâhiliyye: Pây-i Taht”, *Tasvir-i Efkâr*, No.44, 15 Teşrinisani 1278, s.1-2.

²⁶ “Rusya’ya gelince malum bir şeydir ki bu devlet hiçbir vakit ma’hud vasiyetnamenin ahkâmını icraya çare taharrisinden geri duramaz. Halbuki mülkünün vüs’ati, askerinin kesreti müsellemlerle beraber zamanımızda muharebe pek çok esbâb-ı medeniyetten isti’âneye muhtaç olduğu için Rusya’nın şimdiki halde Avrupa üzerine galibâne bir teşebbüse kıyam edebilmesi muhal gibidir. Mesleği herkese malum olduğundan kolaylıkla ittifaklara

3. Rusya; Orta Asya, Kafkasya ve Balkanlarda karışıklıklar çıkararak buraları işgal etmektedir.

4. Rusya, Hindistan ve Afganistan'ı işgal etmek için bu bölgede İngiltere ile rekabet etmektedir. Rusya, Çin ve Hindistan'ı işgal ederse Avrupa'da hiçbir devlet onunla baş edemez.

5. Rusya işgal ettiği bölgelerde “*Russification*” politikalarıyla bölge halkının millî ve kültürel değerlerini yok etmektedir.²⁷

6. Rusya, dinî ve ırkî bağları bahane ederek başka devletlerin içişlerine müdahale etmektedir. Balkanlarda Slavlığı, Kudüs'te ise Ortodoksluğu himaye ederek Osmanlı Devleti'ne dışarıdan baskı yapmaktadır. 19. yüzyıl da Osmanlı Devleti'ni meşgul eden Sırbistan, Yunanistan, Bulgaristan, Girit ve Ermeni isyanlarının arkasında Rusya vardır.

7. Rusya, Panslavizm politikasıyla büyük bir Slav devleti kurmak,²⁸Boğazlara ve Akdeniz'e inmek, İstanbul'u Türklerden almak ve Ayasofya'yı kiliseye çevirmek idealini taşımaktadır.

8. Rusya'nın büyümesi ve Akdeniz'e inmesi sadece Osmanlı Devleti'nitehlikeye atmaz, Avrupa medeniyetinin ve Akdeniz ticaretinin de yok olmasına neden olur.²⁹

9. Rusya, gücüne güvenerek uluslararası hukuka riayet etmemekte hatta kendi imzaladığı antlaşmaları bile ihlal etmektedir.³⁰

10.Rus medyası bilhassa Moskova basını Petersburg Kabinesi'nin aksi sedasıdır. Şark Meselesi'ni fitilleyen kışkırtıcı ve tek yanlı bir yayım politikası izlemektedir.³¹

Namık Kemal, Avrupa medeniyetine ve ülkelerine duyduğu hayranlık ve takdiri Rusya'ya karşı duymaz. Onun Ruslara bakışı kısmen “*pejorative*”

---

girebilmesi dahi kâbil olamaz.” B. M., “Yeni Asrımız Politikası Tarihinin Bir Ufacık Fihristi”, *İbret*, No.74, 6 Kanunuevvel 1288, s.2.

²⁷ “Rusyalılar seyf-i tagallüblerine baş eğen bu kadar akvamı bünye-i asliyelerine mezcetmedikçe haiz oldukları mertebe-i azametın bekasını kat'an ümit etmezler.” Kemal, “Vatan”, *İbret*, No.121, 10 Mart 1289, s.2.

²⁸ B. M., “Yine Mi Sırbistan”, *İbret*, No.52, 1 Teşrinisani 1288, s.1.

²⁹ B. M., “Prusya Politikası”, *İbret*, No.42, 18 Teşrinievvel 1288, s.2.

³⁰ Namık Kemal, “Şark Meselesi Hakkında Bir Mütalaa”, *Tasvir-i Efkar*, No.458, 31 Kânunusani 1283, s.2.

³¹ ..., “Şimale Nîm-Nigâh”, *Hadika*, No.26, 18 Kanunuevvel 1289, s.1.

ve üstten bir bakıştır. Rusya karşısında eziklik hissetmez; İngiltere ve Fransa için “memâlik-i mütemeddine” ifadesini kullanırken Rusya için “hükümet-i mütegalibe, cihangir taslağı, Moskof ağamız ve Rusya dostumuz” gibi müstehzi ifadeler kullanır.

II. Namık Kemal’in Mektuplarında Rusya ve Ruslar

Namık Kemal, hayatının uzun bir dönemini İstanbul’dan ve yakınlarından uzakta geçirdiği için Tanzimat aydınları içinde en fazla mektup yazan odur. Afyon, Kars ve Sofya’daki çocukluk ve gençlik yıllarına ait elimizde hiç bir mektubu olmamasına rağmen 1867’de Paris’e kaçışından 1888’de Sakız’daki ölümüne kadar yazdığı mektuplar oldukça bir yekün tutmaktadır. Ömer Faruk Akün, şairin yaklaşık 2500 ile 10000 arasında mektubunun olduğunu söyler ve bu mektupların ancak dörtte biri Latin alfabesine aktarılıp kitap olarak basılmıştır.³² Bu mektupların bir kısmı aile ve arkadaşlar arasındaki özel mektuplar olmasına rağmen pek çoğu devrin sosyal, siyasî ve kültürel hayatına ışık tutucu mahiyettedir.³³ Namık Kemal’in memlekete ait günlük meseleleri yakından takip ettiğini gösteren ve devrinin siyasî-içtimaî panoramasını veren mektuplarında Rusya’nın siyasî emellerinden, 93 Harbi’nden, Balkanlar ve Kafkasya cephesinde görev yapan Türk ve Rus komutanlara, Rusların Ermenileri ve Slav halkları Osmanlı Devleti’ne karşı isyanlara teşvik etmesinden Ortodoksların hâmilliğine soyunup Osmanlı Devleti’nin içişlerine müdahale etmesine, Slav İttihat Cemiyetlerinin, Rus konsoloslarının, öğretmenlerinin ve ajanlarının faaliyetlerinden Rusya matbuatına kadar pek çok konudan bahsedilir. Yazarın elimizde bulunan ilk mektuplarından itibaren Ruslardan bahsettiğini ve Ruslarla ilgili fikirlerini dostlarıyla paylaştığını görürüz.

Namık Kemal, Rusya’nın Osmanlı Devleti için büyük bir tehlike olduğunu Kırım Savaşı sırasında ve Sofya’daki ilk gençlik yıllarında fark eder. Eylül 1865’te Leskofçalı Galib’e yazdığı bir mektupta Tuna vilayetinde maarifin ıslahı için alınacak tedbirleri sıralarken Hristiyan mekteplerinin sıkı bir kontrol altına alınmasını, bu mekteplerde Rus ve

³² Fevziye Abdullah Tansel, Ömer Faruk Akün ve Ali Akyıldız-Azmi Özcan bu mektupların bir kısmını yayımlamışlardır. Ömer Faruk Akün, Namık Kemal’in 1867-1888 arasında ancak 3 sene 2 ay İstanbul’da kaldığını 18 sene 4 ay ise Paris, Londra, Gelibolu, Magosa, Midilli, Rodos, Sakız gibi yerlerde ailesinden ve yakınlarından uzakta geçirdiğini söyler. Ömer Faruk Akün, *Namık Kemal’in Mektupları*, İÜEF Yay., İstanbul 1972, s.V-VII.

³³ Namık Kemal; babası Mustafa Asım Bey, kızı Feride, damadı Menemenlizâde Rıf’at, yakın dostu Ebüzziya Tevfik, şair Abdulhak Hamid, Leskofçalı Galip ve Sadrazam Erzurumlu Said Paşa vb. şahıslara mektuplar yazmıştır.

Fransız papazları yerine Leh ve Macar muallimlerin tayin edilmesini ve Fransızca'ya bedel Türkçe okutturulmasını tavsiye eder ki bu, onun Rus yayılcılığını çok erken dönemlerde fark ettiğini gösterir.³⁴

Namık Kemal, İskender Beyzâde Reşad Bey'in "vallahi, billahi frenk olmayacağız" sözünü "Hususiyle billahi, vallahi, tallahi Moskov olmayacağız." diye çevirerek Ruslaşmanın (Russification) şiddetle aleyhindedir.³⁵

1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'nın Namık Kemal'in Mektuplarına Aksî

Namık Kemal, 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi sırasında Midilli'de ikamete mecbur edilir.³⁶ Kemal'in Midilli'de bulunduğu sırada Osmanlı Devleti, siyasi hadiseler bakımından en çalkantılı günlerini yaşar. İlk Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın açılması, Osmanlı-Rus Harbi'nin başlaması (23 Nisan 1877), Mersin Vapuru Hadisesi,³⁷ Ayestefanos Muahedesi (3 Mart

³⁴ "...Bir milleti diğerine mezcetmek için ta'mim-i lisandan kestirme yol olamaz." F. A. Tansel, *Namık Kemal'in Hususi Mektupları-I (İstanbul, Avrupa ve Magosa Mektupları)*, TTK Yay., Ankara 1967, s.19.

³⁵ Fevziye Abdullah Tansel, "Memleketimizde 1908'den Önce Rusların Gizli Çalışmaları ve Namık Kemal'in Komünizm, Sosyalizm Hakkında Düşünceleri", *Türk Kültürü*, Sayı:75, Y.VII, Ocak 1969, s.197.

³⁶ Namık Kemal, bir mecliste okuduğu Arapça bir mülemma şiirde (Eşşeyyü la yüsenna illa fekad yüselles / Bir şey ikileşmez ancak üçleşmek şartıyla iki olur.) II. Abdülhamid'in hal'ini imâ ettiği gerekçesiyle Suphi Paşa mahkemesinde yargılanır, beraat etmesine rağmen Temmuz 1877'de Hazine-i Hassa'dan kendisine tahsis edilen 5000 kuruş maaşla Midilli'de ikamete memur edilir. Kemal; *Cezmi* romanı, *Celal* piyesi, *Vaveyla*, *Murabba* ve *Vatan Mersiyesi* gibi şiirlerini burada yazar. Müderris Ali Ekrem, *Namık Kemal*, Devlet Matbaası, İstanbul 1930, s.52; Kemalettin Şükrü, *Namık Kemal Hayatı ve Eserleri*, Kanaat Kütüphanesi, 1931, s.60-62.

³⁷ Osmanlı-Rus Savaşı sırasında, Rusya'nın Karadeniz sahilleri abluka altında olmasına rağmen birkaç Rus gemisinin Şile'yi bombaladıktan sonra Trabzon'dan İstanbul'a gelen Mersin vapurunu hiç bir mukavemetle karşılaşmadan ele geçirip götürmesi ve bir kaç geminin batırılması büyük bir infial yaratmakla kalmamış, ilk Osmanlı Mebusan Meclisi'nde hararetli tartışmalara da neden olmuştur. Halep Mebuslarından Cabirizâde Nafî Efendi, Bahriye Nazırının meclise gelip istizah vermesini istemiş ve takrire 5 Ocak 1878'de Bahriye Nazır Said Paşa ve serasker Rauf Paşa cevap vermiştir. Cevabı yeterli bulmayan Nafî Efendi ve Aydın mebusu Hacı Ahmed Efendi birinci meclisin en çok tartışılan konusu olan Mersin Vapuru Hadisesi'nin bir komisyon kurularak araştırılmasını istemişlerdir. Ayrıca Mersin Vapuru'nun birinci kaptanının Dalmaçyalı ve ikinci kaptanının aslen Rus olduğu rivayetinin her yerde dolaştığı sırada bu kimselerin kaptanlıkta bırakılmalarının düşmana hizmet edeceği üzerinde durulmuştur. Namık Kemal de sürgünde olmasına rağmen İstanbul'daki tartışmaları yakından takip etmiştir. F. A. Tansel, a.g.m., s.194-195.

1878), Berlin Konferansı (13 Temmuz 1878) ve Ali Suavi Vak'ası bunlardan bazılarıdır. İmparatorluk coğrafyasının her gün milletin kaderini derinden etkileyecek yeni bir hadiseyle uyandığı, içteki ve dıştaki olayların devleti hızla inkiraza sürüklediği bu günlerde Namık Kemal, sürgünde olmasına rağmen sosyal ve siyasî hadiselerle yakından ilgilenir.

Dönemin en önemli hadisesi tarihe 93 Harbi olarak geçen 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'dır. Kemal; Ebüzziya Tevfik, Menemenli Rıf'at ve kızı Feride'ye gönderdiği mektuplarla savaşı günü gününe takip eder. Osmanlı ordusunun bazı cephelerdeki mağlubiyetlerine üzüldür fakat hiçbir zaman ye'se düşmez. Mektuplarında Rus ordusunun asker ve mühimmat sayılarından,³⁸ Gurko, Melikof gibi Rus generallerinin kuvvet ve kabiliyetlerinden, Rusların Anadolu'daki bazı kişileri casus olarak kullanmalarından,³⁹ Rusların aldıkları esir sayısını çok göstermelerinden,⁴⁰ Plevne'nin sukûtundan, muhacirlerin İstanbul'a akınından, Ayestefanos Muahedesi'nden, Rus basınının spekulatif, manipüle edici ve tek yanlı haberlerinden bahseder.

Namık Kemal, 93 Harbi'nde Ruslara karşı mücadele eden Osmanlı paşalarını yakından takip eder, tanımadıkları hakkında bilgi alır, muvaffakiyet gösteren paşaları takdir eder. Gazi Osman Paşa, Ahmet Muhtar Paşa ve Süleyman Paşa onun sevdiği komutanlardır. Savaş sırasında birçok komutana mektuplar gönderir. MenemenlizâdeRıf'at'tan Gazi Osman Paşa, Edhem Paşa, Asaf Paşa ve Safvet Paşa'nın fotoğraflarını ister. Onun en fazla takdir ve tebci ettiği komutan Plevne kahramanı Gazi Osman Paşa ve Şıpka kumandanı Müşir Süleyman (Hüsnu) Paşa'dır.⁴¹ "Süleyman Paşa'nın himmetlerini, maharetlerini gördükçe hakkında Nef'î kadar mübalağalı kasideler söyleyip de *Harabat*'ı tamir edeceğim geliyor."⁴² der. Kemal, Kars Muharebesi sırasında Gedikler mevkiinde Ruslara karşı büyük başarı kazanan ve Rus ordularını ric'ate mecbur bırakan Ahmed Muhtar Paşa için

³⁸ F. A. Tansel, *Namık Kemal'in Husûsî Mektupları-II (İstanbul ve Midilli Mektupları-I)*, s.69.

³⁹ Kaskanlı aşireti reisi Reşid Bey'in casus olduğunun anlaşılması üzerine Namık Kemal, Anadolu'daki Ermenilerin bizden ziyade Rusya'nın hasmı olduğunu çünkü onların Rusya'nın maksadını bildiğini söyler. F. A. Tansel, *Namık Kemal'in Husûsî Mektupları-II (İstanbul ve Midilli Mektupları-I)*, s.80.

⁴⁰ "Rusyalılar da aldıkları esirlerin mikdarına dair Acemâne yalanlar söylüyorlar..." F. A. Tansel, *Namık Kemal'in Husûsî Mektupları-II (İstanbul ve Midilli Mektupları-I)*, s.111-113.

⁴¹ F. A. Tansel (Haz.), *Namık Kemal'in Husûsî Mektupları-II (İstanbul ve Midilli Mektupları-I)*, s.61, 175.

⁴² F. A. Tansel, *Namık Kemal'in Husûsî Mektupları-II (İstanbul ve Midilli Mektupları-I)*, s.53; Mithat Cemal Kuntay, *Namık Kemal Devrinin İnsanları ve Olayları Arasında-II*, s.819.

“Gaza-yı Ekber-i Ahmed” (1294) mısraını tarih düşürür.⁴³ Gazi Osman Paşa için ise *Plevne Şarkısı* şiirini yazar.

Plevne’deyiz, askeriz, şanlıyız
Demir vücutluyuz, ateş kanlıyız,
Çatal yürekliyiz, çifte canlıyız
Hem Osman Paşa’lı, hem Osmanlıyız!⁴⁴

93 Harbi’ndeki mağlubiyet Kemal’i çok derinden etkiler. Kızı Feride’ye yazdığı 16 Aralık 1877 tarihli mektubunda 93 Harbi mağlubiyeti yüzünden çok sıkıntılı olduğunu bunun için uzun mektup yazamadığını söyler.⁴⁵ Rus harbindeki yenilgimizi ve İngiliz donanmasının Boğaz’dan içeri girmesini düşünmekten âdeta beyninin eridiğini hissederek.⁴⁶ Ali Ekrem, harbin gidişatıyla ilgili fena bir haberi işittiği zaman babasının üzüntüsünü şöyle anlatır:

“Bir gece babam galiba muharebeden fena haberler almıştı, fevkalade heyecan içinde hareme geldi ve kendi eliyle getirdiği yarım binlik şarabı (o gece sürahi değil, binlik!) içmeye başlayarak ağlaya ağlaya vatanın uğradığı mesabiden bahsetmeğe başladı. Artık onun için susmak, biraz teneffüs etmek, bir dakika dinlenmek kabil değil. Anlattı, anlattı: Bütün mefahir-i mâziyyemizi saydı, döktü; milletin bütün kabiliyetlerini söyledi; bedbaht vatanımızın nasıl istibdada, cehalete, mel’anete kurban gittiğini, şimdi hâlâ kalbimde akislerini duyduğum bir şelale-i beyân ahengiyle izâh etti! Saatler geçiyor, geçiyor, Kemal bir türlü sözünü bitiremiyor; binlikte şarap azaldıkça azalıyor. Ben o gece bir iki değil, beş bardak soğuk suda mahlûl kahve içtim. Nihayet sabah oldu,

⁴³ F. A. Tansel, *Namık Kemal’in Husûsî Mektupları-II* (İstanbul ve Midilli Mektupları-I), s. 54.

⁴⁴ “Bizim Plevne Şarkısı işittiğin bendden ibarettir; gönülde şevk yok ki ikmal edeyim!” F. A. Tansel (Haz.), *Namık Kemal’in Husûsî Mektupları-II* (İstanbul ve Midilli Mektupları-I), s.158-159, 376.

⁴⁵ F. A. Tansel, *Namık Kemal’in Husûsî Mektupları-II* (İstanbul ve Midilli Mektupları-I), s.103.

⁴⁶ F. A. Tansel, *Namık Kemal’in Husûsî Mektupları-II* (İstanbul ve Midilli Mektupları-I), s.127-128.

güneş doğdu. Babam da gözlerini kapayabildi. Ablamla ikimiz yatağımıza girdik.⁴⁷

10 Aralık 1877’de Plevne düştükten ve Ayastefanos Muahedesi imzalandıktan sonra Namık Kemal’in morali ve günlük hayat düzeni tamamen bozulur ve bu hal 12 Temmuz 1878’de Berlin Muahedesi’nin imzalanmasına kadar yaklaşık yedi ay devam eder. Bu günlerde Şair Hikmet Midilli’ye gelir, 93 Harbi iki şairin gönlünde derin izler bırakmıştır. Ali Ekrem’in müşahedelerine göre iki dost şair bir gece “Vatan Şarkısı” adlı manzumeyi birlikte yazarlar.⁴⁸

Âmâlimiz efkârımız ikbâl-i vatandır
Serhaddimize kal’a bizim hâk-i bedendir
Osmanlılarız ziyetimiz kanlı kefendir
Gavgâda şehâdetle bütün kâm alırsız biz
Osmanlılarız cân veririz nâm alırsız biz

Kan ile kılıcdır görünen bayrağımızda
Cân korkusu gezmez ovamızda dağımızda
Her gûşede bir şîr yatar toprağımızda
Gavgâda şehâdetle bütün kâm alırsız biz
Osmanlılarız cân veririz nâm alırsız biz

Osmanlı adı her duyana lerze-resândır
Ecdâdımızın heybeti ma’rûf-ıcihândır
Fıtrat değışir sanma bu kan yine o kandır
Gavgâda şehâdetle bütün kâm alırsız biz

⁴⁷Metin Kayahan Özgül (Haz.), *Ali Ekrem Bolayır’ın Hatıraları*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1991, s.87.

⁴⁸“Plevne düşmüş, kat’î mağlubiyetimiz tahakkuk etmiş, Ayastefanos Muahedesi imza olunmuş. Şimdi Kemal deli gibi bir insan, ne yaptığını, ne söylediğini bilmiyor. Gözlerinden gece gündüz bârân-ı belâ dökülüyor. Artık işretin de vakti, saati yok. Sabahleyin uyanır uyanmaz rakıya başlıyor, öğleye kadar içiyor. Öğleyin biraz yemek ya yiyor, ya yemiyor, bir saat kadar sızıyor, sonra yine rakı! Artık o kadar sevdiği ablamı bile unutmuş gibi. Yatmak için hareme girmez olmuş, selamlıktaki yatak odasında yatıyor. Ne ablam, ne İsak, ne kimse ona birşey de söyleyemiyor. En candan gelen ricalara karşı kendisi bir nâr-pâre-i hiddet. Saatlerce rakı tepsisinin başında inliyor: “Ah vatan, ah mübarek vatan, sen gittin mi? Sen öldün mü? Lanet bizlere, lanet, lanet!” Sonra uzun uzun ağlamalar, nihayet kesik kesik manasız sözler. Kemal’in hali cidden endişeyi mücip. Ben bile onun muvazenesini kaybetmek üzere olduğunu seziyorum.” Metin Kayahan Özgül (Haz.), a.g.e., s.112-116; Müderris Ali Ekrem, a.g.e., s.28.

Osmanlılarız cân veririz nâm alıriz biz

Top patlasın âteşleri etrafa saçılısın
 Cennet kaptusu cân veren ihvâna açılısın
 Dünyâda ne bulduk ki ölümden de kaçılısın
 Gavgâda şehâdetle bütün kâm alıriz biz
 Osmanlılarız cân veririz nâm alıriz biz

Namık Kemal'in âdeta devrin sosyal, siyasî ve kültürel panoromasını veren mektuplarında Rusların Afganistan'ı işgali, Slav İttihad Cemiyetlerinin faaliyetleri, bilhassa Kozan ve Zeytin Dağı'ndaki Ermeni isyanlarını desteklemesi, Rus basınının -özellikle Panslavist gazetelerin-Balkanlardaki isyanların bastırılmasını abartmaları, Valentine Baker Paşa⁴⁹ ve Ali Suavi'nin Rus ajanı olmaları, Çırağan Baskını'nda (20 Mayıs 1878) Rusya'nın dahlinin bulunması,⁵⁰ Akdeniz ve Ege'de seyr-ü-sefâin yapan Rus

⁴⁹İngiliz asıllı Valentine Baker Paşa (1827-1887), İngiltere, Osmanlı ve Mısır devletlerinde komutanlık yapmıştır. İngiltere ve Sri Lanka'da eğitim gören Valentine Baker, Kırım Savaşı'na katılır ve 1855'te Sivastopol'un düşmesiyle neticelenen Çernaya Irmağı Muharebesi'nde bulunur. Tolstoy da aynı muharebede Rus ordusunda görevlidir. Baker Paşa, 1873 yılında Rusya'nın Orta Asya'daki ilerleyişi hakkında bilgi toplamak için Horasan'a gönderilir. 1874 yılında İngiltere'de demiryolu vagonunda bir kadına sarkıntılık suçlamasıyla tutuklanır ve Birleşik Krallık ordusundan atılır. 1877 yılında Rusya'yla savaş halinde olan Osmanlı Devleti'nin hizmetine girer. Mehmet Ali Paşa'nın maiyyetinde 93 Harbi'ne katılır ve Taşkesen Muharebesi'nde Osmanlı ordularına kumandanlık yapar. Rus generali İosip Gurko'nun ordularına karşı kazandığı başarıdan dolayı ferik rütbesiyle taltif edilir. 1882 yılından sonra Mısır ordusuna katılır ve Sudan'da Mısır yönetimine karşı çıkan isyanı bastırmakla görevlendirilir. Savaştan sonra ölümüne kadar (1887) Mısır Polis örgütünün yönetimini üstlenir. Eserleri *Our National Defences* (1860), *War in Bulgaria, a Narrative of Personal Experience* (London, 1879), *Clouds in the East*'tir (London, 1876).http://en.wikipedia.org/wiki/Valentine_Baker. 08.05.2015

"Rusya'ya meclub olmasının ihtimali yoktur. Şunu derimki malumatı ve hatta askerliği birinci derecede musaddak olanlardır. O kadirde bulunan bir adam ise kolaylıkla hiyanet etmez ve edecek olsa, hiyaneti bizim o ufacak tefecik zabitlerimize göstermeyecek kadar bir tarzda icra eder. Baker eğer bir namussuz adam ola idi, Devlet-i Âliyye'nin hizmetine girmeği, Mehmet Ali Paşa gibi tebdil-i dine hasr ederdi de adını mesela İskender falan kordu" der. F. A. Tansel (Haz.), *Namık Kemal'in Husûsî Mektupları-II (İstanbul ve Midilli Mektupları-I)*, s.336.

⁵⁰ "Suavi'nin mel'aneti mücerred Rusya dostumuzu İstanbul'a sokmak için yapılmış birşey olduğuna bence şüphe yoktur. Habisin ne makule mahlûk olduğunu bilirim. Pezevenk, dünyada şeytanın irtikab etmeyeceği hiyaneti iki lira için kabul ederdi..." "Suavi'nin hareketi Rusya parmağı ile olduğunda hiç şüphe yoktur... Amma yanındaki muhacirlerin ihtimal ki Rusya işinden ve hatta pek çoğunun maksad-ı hareketten haberleri yoktur. Hınzırı bilmezsin; akla fikre gelmez yalanlar söylerdi..." Ali Suavi'nin Rus ajanı olması iddiası o sıralar Ali

kumpanyası vapurlarının düzenli çalışmamları ve Osmanlı düşmanı Rusya Konsolos vekili Mösyö Jean İzvilariç gibi pekçok konudan bahsedilir.

Namık Kemal, mektuplarında billhasa Mösyö İzvilariç'le ilgili pek çok bilgi verir. Namık Kemal, Midilli mutasarrıfıyken adadaki Yunanlıları her fırsatta himaye eden ve Osmanlı düşmanı Rusya Konsolos Vekili Mösyö Jean İzvilariç ile arası iyi değildir. Sadrazam Erzurumlu Said Paşa'ya gönderdiği 9 Haziran 1883 tarihli mektubunda Mösyö İzvilariç hakkında bilgi verip, malum şahsın adadan uzaklaştırılması gerektiğini söyler. “Burada Rusya Konsolos Vekili Mösyö İzvilariç, zaten İtalyalı olduğu halde, sonraları Rusya tabiiyetine girerek konsolos vekili olmuş ve harekât-ı garibesi cihetiyle, o hizmetten tard olunmuş ve daha sonra Loyd Kumpanyası acenteliğini istihsal edebilmiş ise de, seyyiat-ı ahvâli sayesinde oradan dahi koğulmuş, velhasıl başvurmadık sokak taşı, telvis etmedik ocak başı bırakmamış bir yadigâr iken tekrar Rusya Konsolos Vekâleti'ni istihsal eylemişti.⁵¹” Daha önce Osmanlı tebası iken izinsiz olarak Rusya tabiiyetine giren İzvilariç, veraset iddiasıyla açtığı davada Meclis-i İdare'ye hakaret etmiş ve Osmanlı hükümetini istilacı ve “spoliation” (yağmacı) olarak nitelendirmiştir. Bunun üzerine Namık Kemal, Rusya Konsolos Vekili ile ilişkilerini keser ve onu Midilli mel'ûnlarının en birincisi olarak tavsif eder.⁵² Namık Kemal, aynı zamanda İran şebhenderliği de yapan İzvilariç'in,

---

Suavi'yle arası bozuk olan Namık Kemal'in şahsî iddialarıdır ve hiçbir belgeye dayanmaz. Ali Suavi, 93 Harbi sırasında 22 Şubat 1877 tarihli *Vakit* gazetesinde Rusya aleyhinde bir yazı yazar. Midhat Cemal Kuntay, “93 Harbi hakkında Suavi'nin yazdığı makaleler o kadar sertti ki, bu yazılar Rus düşmanlığını bir mizaç haline kor. Suavi, Rusya'nın adını andığı zaman mantığını kaybeder ve Rusya'nın akılsız bir düşmanı olur.” der. F. A. Tansel, *Namık Kemal'in Husûsî Mektupları-II (İstanbul ve Midilli Mektupları-I)*, s.156, 158; Midhat Cemal Kuntay, *Sarıklı İhtilacı Ali Suavi*, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1946, s.128; Hüseyin Çelik, *Ali Suavi ve Dönemi*, İletişim Yay., İstanbul, Kasım 1994, s.335-339.

⁵¹ F. A. Tansel (Haz.), *Namık Kemal'in Husûsî Mektupları-III (Midilli Mektupları-II)*, s.253.

⁵² Namık Kemal, kendisiyle yer değiştirdiği eski Rodos mutasarrıfı Ağâh Efendi'ye gönderdiği Kasım 1884 tarihli mektubunda Midilli adası ve buradaki Rus Konsolos Vekili hakkında bilgi verir. “Vilayete de yazdım. Hareketim tasvip olundu; Hariciye Nezaret-i Celilesi'ne yazıldı. Oracada bi işe ehemmiyet verildi. Andan sonar hınzır, Cülus-ı Hümayun şenliğinde bayrak çekmedi; tabii iş büyüdü. Sapa yollardan lazım gelen taraflara isma' olundu; resmen dahi yazıldı. Babıâli, Birader Paşa'ya müracaat etti. Ben de yazdım. Uğraştı, herifin azlı için sefarete emir göndertti. Hariciye Nezareti de bundan böyle İzvilariç'in konsoloslukta istihdam olunmayacağına dair Rusya devletinden resmen söz alındığını bize bildirdi. İzmir'de bulunan Rusya Konsolosu bu adamı azletmek ve yerine yukarıda bahsettiğim Yanko Teodosiyadi'yi nasb eylemek üzere iken hastalandı; bizim de becayiş vuku buldu. İşbu dereceye gelmiş ve hususiyile araya Cülus-ı Hümayuna riayetsizlik meselesi karışmış iken tecdid-i münasebet caiz

hem Rusya Konsolos vekilliğinden, hem de Muhsin Han'a müracaat edilerek İran şebenderliğinden azledilerek Midilli'den uzaklaştırılması gerektiğini, ayrıca İran Dışişleri memurlarının Rusya memurlarından olmasının şart olmadığını, kendisinin İran'ın menfaatine Rusya memurlarından daha fazla gayret sarfedeceğini bildirir.⁵³

III. Namık Kemal'in Edebî Eserlerinde Rusya ve Ruslar

Namık Kemal'in roman, tiyatro ve şiir gibi kurgusal eserlerinde somut bir Rus tipine rastlanmaz. Onun eserlerinde Ruslar, çoğu zaman gerçek bir şahıs olmaktan ziyade "düşman" ya da "düşman askeri" olarak tavsif edilen obje konumundaki tiplerdir. Edebî eserlerinde Rusya; gaddar, zalim ve istilacı bir devlet olarak görülürken Rus askerleri de sayıca ve teknik kuvvet bakımından daha donanımlı olmalarına rağmen "korkak" olarak tavsif edilirler.

"*Vatan yahut Silistre*"de Kırım Savaşı sırasında Silistre Kalesi'nin Ruslara karşı korunması anlatılmasına rağmen piyeste isim olarak bile Ruslardan bahsedilmez. Zira bu dönemde zaten düşman demek "Rus" demektir. İslâm Bey, Zekiye'ye savaşa niçin gittiğini açıklarken düşmanın sınırdaki beklediğini ve şehitlerin kemiklerini çiğnediğini söyler.⁵⁴ Düşman Silistre Kalesi'ni sürekli topları ve gülleleriyle döver ama Türk askerleri cesaretlerini ve kahramanlıklarını kaybetmezler.⁵⁵ Daha fazla mukavemet edemeyen düşman, çadırlarını sökerek Tuna'dan çekilir. Bir zafer gösterisi olarak Rus ordusu, top atışlarıyla teşyi edilmek istenir.⁵⁶ *Vatan Yahut Silistre*, Namık Kemal'in sağlığında temsilini gördüğü ilk tiyatro eseridir, aynı zamanda en fazla eleştirilen eseridir. Temsilinden üç yıl sonra önce Rusça'ya daha sonra diğer dillere tercüme edilir. Midilli'deki Rusya Konsolos vekili, Namık Kemal'i Rusya aleyhinde bir tiyatro eseri yazdığı için İzmir'deki Rus Konsolosluğuna şikâyet eder.⁵⁷ Eser, Rusya'da büyük akis uyandırır, bir Rus münekkidi *Novoe Vremya* gazetesinde *Vatan yahut Silistre* piyesi hakkında

---

olamaz sanırım." F. A. Tansel (Haz.), *Namık Kemal'in Husûsî Mektupları-IV (Rodos ve Sakız Mektupları)*, s.65-66.

⁵³F. A. Tansel (Haz.), *Namık Kemal'in Husûsî Mektupları-III (Midilli Mektupları-II)*, s.252-254.

⁵⁴ Kemal, *Vatan yahut Silistre*, Def'a-i Sâbi', 1307, s.19.

⁵⁵ Kemal, *Vatan yahut Silistre*, Def'a-i Sâbi', 1307, s.82.

⁵⁶ "Bey, emredin top atsinlar. Yolcuları selamlasınlar. Askerimizle teşyie çıkalım. Bari dostumuz, Osmanlılar riayet bilmezmiş demesinler." Kemal, *Vatan yahut Silistre*, Def'a-i Sâbi', 1307, s.121.

⁵⁷ F. A. Tansel (Haz.), *Namık Kemal'in Husûsî Mektupları-III (Midilli Mektupları-II)*, s.164.

bazı eleştiriler yapar. Kemal, Ebüzziya Tevfik'e gönderdiği Şubat 1887 tarihli mektubunda bu eleştirilere cevap verir.⁵⁸

“*Âkif Bey*” piyesinde olaylar, Kırım Muharebesi sırasında geçer.⁵⁹ Gönüllülerden Şahin Bey, Ruslara karşı büyük muvaffakiyetler kazandıklarını ancak Rusların büyük kuvvetlerle gelmesi halinde padişahın yardım isteyeceklerini söyler.⁶⁰ Esat Bey, Osmanlı ordusunun Ruslara karşı Prut muzafferiyetiyle gurur duyarken Süleyman Kaptan ise Kırım Muharebesi'nde Ruslara karşı karada galip gelmemize karşın denizde bilhassa Sinop'ta mağlup olduğumuzu söyler.⁶¹ Piyes, Kırım Muharebesi sırasındaki bir vak'ayı anlatmasına karşın piyeste isim olarak bile Ruslardan bahsedilmez, sadece “düşman” ifadesi kullanılır.

“*Cezmi*” Türk edebiyatının ilk tarihî romanıdır ve Osmanlı-İran Savaşları sırasındaki tarihî olayları aşk, vatanseverlik ve cesaret temalarıyla birlikte anlatır. Romanda II. Devlet Giray'ın Moskova'ya iki sefer hücum

⁵⁸ Abdulkadir İnan, bu eleştirilerin *Vestnik Evropi*'de V. D. Simirnov'un yayımladığı “Türk Medeniyeti” başlıklı makaleler olduğunu söyler. Simirnov, Osmanlılarda vatan temalı tiyatro yazılmış olmasına hayret etmiş, *Vatan* piyesini Victorien Sardou'nun *Patrie* (1869) piyesi ile karşılaştırmış. Konularının aynı olmasına rağmen Kemal'in eserinin teknik ve sanat bakımından zayıf olduğunu, bundan dolayı eserin bir defa temsil edildiğini söylemiştir. Kemal, ise mektubunda eserini, maharet göstermek için değil, millette mevcut olan “hissiyat-ı vatanperveraneyi tasvir” için yazdığını, *Vatan* piyesinin pek çok kez oynandığını, Sardou'nun ise hiç bir eserinin *Vatan* piyesi kadar oynanmadığını, bazı ortak noktalar bulunsa bile *Patrie* ile *Vatan* piyesinin konularının farklı olduğunu söylüyor. Müsteşrik Henri Hart ise Rus münekkidin aksine Namık Kemal'in eserini takdir ederek Almancaya çevirir. Abdulkadir İnan, “Rusya Matbuatında Namık Kemal ve Eserleri”, *Namık Kemal Hakkında*, Vakıf Matbaası, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, İstanbul 1942, s.297-298; F. A. Tansel (Haz.), Namık Kemal'in Husûsî Mektupları-IV (Rodos ve Sakız Mektupları), s.415-417; Mehmet Kaplan, a.g.e., s.159.

⁵⁹ Harp sefinesinin süvarisi Âkif Bey, görünüşüne aldanarak nymphomaniac (Erkek delisi) bir tip olan Dilirübâ ile evlenir. Kırım Harbi'nin başlaması üzerine Âkif Bey, asıl sevgilisi olan deniz ve vatan için yeni eşini İstanbul'da bırakarak savaşa gider. Âkif Bey'in ölüm haberinin gelmesi üzerine Dilirübâ, hemen gözüne kestirdiği Kâtip Esat Bey ile evlenmeye karar verir. Düşün hazırlıkları yapılırken Âkif Bey gelir ve Dilirübâ'nın gerçek yüzünü öğrenir. Dilirübâ ile Esat'ın düşün gecesinde zıfaf odasında saklanan Âkif Bey, Esat'ı öldürür, kendi de yaralanır. Dilirübâ kaçmak isterken, Âkif Bey'in babası Süleyman Kaptan, oğlunun öcünü alarak Dilirübâ'yı hançerler. Tanpınar, bu piyesin, Türk edebiyatında denizle ilk teması verdiğini ve Balzac'ın “Le Clonel Chabert” romanıyla büyük yakınlık gösterdiğini söyler. Ahmet Hamdi Tanpınar, *19uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, s.384.

⁶⁰ Namık Kemal, *Âkif Bey*, (Haz.) Mustafa Nihat Özön, Remzi Kitabevi, İstanbul 1961, s.24.

⁶¹ “Karada daima bir kaybedersek on kazanıyoruz. Lakin Sinop... Ah, herkesin pek yüreğini yakıyor. Düşündükçe çıldıracağım geliyor.” 30 Kasım 1852'de Ruslar, Sinop'taki Osmanlı donanmasını yakmıştı. Namık Kemal, *Âkif Bey*, s.26.

ettiğini ve üç asır sonra ortaya çıkacak cihangir bir devlete ders-i ibret verdiğini söyler.⁶²

Namık Kemal, *Vâveylâ, Murabba, Vatan Şarkısı, Vatan Türküsü, Ukabnâme, Bir Muhâcire Kızın İstimdâdı, Hilâl-i Osmânî* ve *Lâzımsa* redifli gazelini Osmanlı-Rus Savaşları münasebetiyle yazar. Ayrıca Rus ordusunun Ayestefanos'a kadar gelmesinden sorumlu tuttuğu II. Abdülhamid için bir hicviye de yazar. Şiirde I. Abdülhamid'in Kırım'ı Ruslara ihsan ettiğini (1783), II. Abdülhamid'in ise bütün mülkü bitirdiğini, Rusların payitahta (Ayestefanos) kadar gelmesine sebep olduğunu ve padişahın taht sevdasıyla hareket ettiğini söyler. Ayrıca şiirde Sultan II. Abdülhamid'i "Moskofların babası" olarak nitelerken "şapur çelebi" lakaplı Sadrazam Küçük Said Paşa'ya "maymun", damad Mahmud Celaledin Paşa'ya da "ayı" der.

"Bünyân-ı mülke verdi hakkiyle indirâsı

Abdülhamîd Hân'ın kanûn-ı bî-esâsı

Kahroldu dîn ü devlet devr-i şe'âmetinde

Mülkü bitirdi gitti zulmüyle kahrolası

Abdülhamîd-i evvel etti Kırım'ı ihsân

Bergusedek erişti amma bunun atası

Rus payitahtı aldı, hâlâ o tahta âşık,

Mahvetti gitti mülkü bir saltanat havası.

Şapur sağında maymun, Mahmud solunda ayı,

Sürmekte şah-ı devrân çingâneler safâsı.

⁶² "... yine o asır içinde idi ki Devlet Giray-ı Sani ikinci hücumunda Moskova taraflarına ateşzen-i istila olarak şimalin karlı, buzlu sahraları içinde güya üç asır sonra gelecek bir cihangire ders-i ibret ve Prusya generaline nümune-i imtisal gösterir gibi sinai bir yanardağ peyda eylemişti." Cihangir, I. Napolyon'dur; Prusya generali ise Moskova'yı yakan Konozof'tur. (Yazarın notu). Namık Kemal, *Cezmi*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1335, s.7.

Kârîzde oluktur gûyâ sümüklü burnu
Bostanda korkuluktur gûyâ kuru kafası

Bak şu muhacirîne bak şu guzât-ı dîne
...

Fıtrat yaratmamıştır bir böyle dîv-i azlem
İnsan idi babası şeytan mıdır anası?

Katillerin emiri, casusların zahiri,
Bulgarların nâsiri, Moskofların babası

Zapt etti gitti halkı ceyb-i hümâyûnundan
Birkaç çuval kömürle birkaç kuruş atâsı.

Ya bu Yezid'e kalmak lâyıık mı taht-ı Osman
Osman'a ya Yezid'in var mıydı intimâsı?

Hiç çıkmasın kolundan tâûn-ı Fûrs ü Keşmir
Hiç gitmesin yanından Hind ü Acem vebâsı"⁶³

---

⁶³ Osmanlı tarihinde Burgaz'a Bergos denilirdi. Şapur, Sultan II. Abdülhamid'in sadrazamlarından Küçük Said Paşa'nın lakabıdır. Mahmut ise Taif'te Mithat Paşa'yla birlikte şehit edilen Sultan Abdülhamid'in eniştesi ve Cemile Sultan'ın zevcidir. Hüseyin Siret, bu şiirde üç nokta ile gösterilen ve onu takip eden beş beytin eksik olduğunu söyler. Selçuk Çıkla, "Namık Kemal'in II. Abdülhamit Aleyhinde Yazdığı Pek Bilinmeyen Bir Kasidesi", *Doğumunun 170. Yılında Namık Kemal Sempozyumu 20-22 Aralık 2010 Tekirdağ*, C.1, s.298-299; Önder Göçgün, *Namık Kemal'in Şairliği ve Bütün Şiirleri*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara 1999, s.438.

IV. Namık Kemal'in Diğer Eserlerinde Rusya ve Ruslar

Namık Kemal, “*Silistre Muhasarası*” adlı eserinde 14 Şaban-27 Ramazan 1270 (12 Mayıs-23 Haziran 1854) tarihlerinde meydana gelen Silistre Muhasarası’nı anlatır. Kırım Savaşı sırasında Rus ve Türk askerleri arasında büyük çarpışmalara sahne olan Silistre; Kuzeydoğu Bulgaristan’da Dobruca bölgesinde ve Tuna kıyısında bir şehirdir. Eserde Rusların, Silistre Kalesi’ni 43 gün muhasara etmesi, Türk tabyalarını aralıksız top ateşine tutmaları, kaleyi teslim etmeleri için Türk tarafına elçi göndermeleri fakat Türk kumandanların bu tekliflere yanaşmamaları, Türk askerinin fedakârlığı ve kahramanlığı sayesinde düşmanın geride esir ve eşyalar bırakarak kaçmasından bahsedilir. Eserde, Namık Kemal’in Ruslara karşı pejoratif bir bakış açısının olduğu görülür ki yazar, Batı bilhassa İngiltere ve Fransa karşısında duyduğu ezikliği henüz Rusya’ya karşı duymamaktadır.⁶⁴ Onun gözünde Ruslar gaddar, zalim, istilacı ve hilekâr bir millettir. Silistre’de Türk askerlerini korkutmak maksadıyla bazı savaş hileleri yaparlar; bilhassa geceleri Söğütlük içinde ateşler yakıp borular çaldırarak Türk askerine, karşılarında büyük bir ordu bulunduğu vehmini vermek isterler.⁶⁵ Kemal, Rusların vatanperver ve hamiyetperver olmadığını, Rus askerlerinin savaşa zorla sevk edildiğini⁶⁶ ve askerlerinin Osmanlı askerleri kadar iyi beslenmediğini söyler.⁶⁷ Mesela Rus general Gorçakof, kaleyi zaptedinceye kadar askerlerinin tayinlerini kesme kararı alınca Osmanlı askerleri savaştıkları düşman askerlerine yiyeceklerini verirler. Ruslar savaştan hoşlanmadıkları ve Müslümanları da mürüvvetkâr gördükleri için isteyerek Türklere esir olurlar ve Türkler de Rus esirlere İslâm’ın engin hoşgörüsüyle muamele ederler.⁶⁸

Eserde Gorçakof ve Paskiyeviç gibi Rus kumandanlarından bahsedilir. Rus kumandanı General Mihail Gorçakof, bütün ordusuyla dört tabur Türk ordusuna karşı galip gelemeyeceğini anlayınca Bükreş’ten yardım ister. Memleketeyn’de bulunan Mareşal Kont İvan Paskiyeviç Erivanski ise Silistre gibi küçük bir kalenin 40-50 bin kişiye mukavemet etmesine ihtimal ver(e)mediği için yardım gönderilmesine mani olur.⁶⁹ Daha sonra

⁶⁴ Rusya’nın düşman olarak görüldüğü eserde, ölmüş Rus askerleri için “leş” ifadesi kullanılır. Ahmed Nafiz, *Silistre Muhasarası*, Teodor Kasap Matbaası, 1290, s.20, 33, 43.

⁶⁵ Ahmed Nafiz, a.g.e., s.22.

⁶⁶ Ahmed Nafiz, a.g.e., s.69.

⁶⁷ Ahmed Nafiz, a.g.e., s.44.

⁶⁸ Ahmed Nafiz, a.g.e., s.69-70.

⁶⁹ Ahmed Nafiz, a.g.e., s.54-55.

Paskiyeviç'in ordusuyla birlikte Gorçakof'a yardıma gelmesi, Silistre'deki durumu değiştirmez ve Ruslar 92.000 kişilik ordularıyla 15.000 kişilik Osmanlı ordusu karşısında büyük zayıat verirler ve ellerindeki yerleri yakarak geri çekilirler.⁷⁰ Namık Kemal, eserin sonunda yüz elli yıldır Rusya'ya karşı savaşlarda yenilmemizi Yeniçerilerin Avrupa'daki yeniliğe ayak uyduramamasına hamleder.⁷¹

Namık Kemal, gazete yazılarında ve makalelerinde Rusya'yla ilgili daha objektif bir bakış açısına sahipken mektuplarında ve edebî eserlerinde his ve heyecanlarının tesirinde subjektif bir duruş sergiler. Eserlerinde siyasî olarak üzerinde en fazla durduğu millet Ruslar olmasına karşın bu milletin ilim, kültür, sanat ve edebiyat yönünden hiç bahsetmez.⁷² 19. yüzyıl Ruslar tarafından edebî açıdan “*Zolotoy Vek*” (Altın Çağ) olarak tanımlanmasına rağmen Namık Kemal gibi önemli bir Tanzimat aydınının Rus edebiyatına bigâne kalması oldukça ilginçtir.

SONUÇ

Namık Kemal, Türk kültür, sanat ve edebiyat hayatında kendisinden sonra gelen nesiller üzerinde gerek fikirleriyle gerekse üslup ve şahsiyetiyle etkili olmuş önemli isimlerden biridir.⁷³ Süleyman Nazif, Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Mehmet Emin Yurdakul, Necip Fazıl, Enis Behiç Koryürek, Cemal Oğuz Öcal, Peyami Safa, Fethi Tevetoğlu, Nihal Atsız, Samiha Ayverdi ve Hasan Nail Canat gibi pek çok şair, yazar, fikir ve devlet adamı onun tesir sahasından kurtulamamıştır.⁷⁴ Namık Kemal, sadece Türk edebî ve içtimâî hayatında geniş akisler uyandırmakla kalmamış, şairin eserleri Azerbaycan edebiyatında da millî ve vatanî duyguların teşekkülünde önemli bir rol oynamıştır. Alibey Hüseyinzâde, Hüseyin Cavid, Mirza Alekber Sabir, Cafer Cabbarlı, Abbas

⁷⁰ Ahmed Nafiz, a.g.e., s.70-77.

⁷¹ Ahmed Nafiz, a.g.e., s.81.

⁷² Sacit Erkan, *Namık Kemal'in Yazılarında Geçen Şarklı Garplı Fikir, Sanat, İlim ve Edebiyat Şahsiyetleri ve Eserleri*, İÜEF Türkoloji Bölümü, İstanbul 1964-65 (Mezuniyet Tezi), s.IV.

⁷³ Ahmet Hamdi Tanpınar “Hiçbir kimsenin tesiri, gerek edebiyatımızda gerek cemiyetimizde Namık Kemal’inki kadar olmamıştır. Namık Kemal aksiyon demektir.” der. Abdullah Uçman (haz.), *Edebiyat Dersleri Ahmet Hamdi Tanpınar*, Dergâh Yay., İstanbul 2013, s.175.

⁷⁴ Cemal Oğuz Öcal’ın “Savulun Kızılar Gençlik Geliyor”, Samiha Ayverdi’nin “Türk-Rus Münasebetleri ve Muharebeleri”, Hasan Nail Canat’ın “Moskof Sehпасı” ve Kadir Mısırlıoğlu’nun “Moskof Mezalimi” adlı eserleri vardır.

Sehhet, Muhammed Hadi, Mehmet Emin Rasulzâde ve Ahmet Agayef Namık Kemal'den etkilenmişlerdir.⁷⁵

Namık Kemal'in Rusya hakkındaki fikirleri devrin sosyal ve siyasî şartları altında geliştiği için dönemin bazı büyük Rus yazarlarının (Dostoyevski, Tyutçev vb.) Türkler hakkındaki fikirleri gibi objektiflikten uzak ve olumsuzdur. Namık Kemal'in eserlerinde Rusya, Osmanlı Devleti, Kafkasya, Orta Asya ve Balkanlarda emperyalist politikalar izleyen büyük bir güç olarak görülür. 19. yüzyıl Türk kamuoyunda Rusya, topraklarını kaybeden ve dağılma sath-ı mâiline giren Devlet-i Âliyye'de yaşanan her türlü acının, ıstırabın, isyanın, tehcirin, tefrikanın, zulmün, kargaşanın, siyasî ve ekonomik istirsarsızlığın birinci müsebbibi olarak görülüyordu. Asrın başından sonuna kadar pek çok defa meydana gelen ve uzun süren Türk-Rus savaşları, kıtaller, muhaceretler ve isyanlar neticesinde gerek aydınlar gerekse halk, Rusya'ya "Moskof, Moskof gâvuru, hasm-ı ebedi, hasm-ı ezeli, şimalin beyaz ayısı, şimal tehlikesi" gibi kavramlarla tanımlıyordu. Bu tanımlamalarda halkın yaşadığı derin acılar kadar Namık Kemal gibi dönemin milliyetçi şair ve yazarlarının da tesiri vardı. Namık Kemal, Rusya karşısında tarihî ve millî refleksleri canlı ve samimi bir şekilde eserlerinde ortaya koymakla kalmaz, aynı zamanda Türk edebiyatında Rus/Moskof imajının teşekkülünde önemli bir role sahiptir.

---

⁷⁵ Seriiye Gündoğdu, "Namık Kemal'in Azerbaycan Edebiyatına Tesiri", *Doğumunun 170. Yılında Namık Kemal Sempozyumu 20-22 Aralık 2010*, Namık Kemal Üniversitesi, C.1, s.543-548.

KAYNAKÇA

- ..., “128 Numaralı Nüşamızda Munderic Kedi Mersiyesine Erbâb-ı Kalemden Bir Zâtın Naziresidir”, *Diyojen*, No.133, 16 Ağustos 1288, s.2-3.
- ..., “Kedi ile Fare Beyninde Bir Muhâvere”, *Diyojen*, No.136, 29 Ağustos 1288, s.1-2.
- ..., “Meraklı Bir Beyin Sevgili Pamuk Kedisi Bir Cenkte Farelerin Vücuduna Açtığı Yaralardan Gözden Nihân Olması Üzerine Söylediği Mersiye-i Mütéhassirânedir”, *Diyojen*, No.128, 2 Ağustos 1288, s.2-3.
- ..., “Şimale Nîm-Nigâh”, *Hadika*, No.26, 18 Kanunuevvel 1289, s.1.
- ..., *Doğumunun 170. Yılında Namık Kemal Sempozyumu 20-22 Aralık 2010 Tekirdağ*, C.1-2, 1212 s.
- ..., “Havâdis-i Dâhiliyye: Pây-i Taht”, *Tasvir-i Efkâr*, No.44, 15 Teşrinisani 1278, s.1-2
- ..., “Vefâ-yıAhd”, *İbret*, No.7, 10 Haziran 1288, s.1-2.
- Ahmed Nafiz, *Silistre Muhasarası*, Teodor Kasap Matbaası, 1290, 86 s.
- AKÜN, Ömer Faruk, *Namık Kemal'in Mektupları*, İÜEF Yay., İstanbul 1972, 544 s.
- B. M., “Asya'nın Hali”, *İbret*, No.53, 2 Teşrinisani 1288, s.1.
- B.M., “Askerlik”, *İbret*, No:35, 9 Teşrinievvel 1288, s.1-2.
- B.M., “Durup Dururken Zuhur Etmiş Bir Merak”, *İbret*, No.70, 30 Teşrinisani 1288, s.1.
- B.M., “Prusya Politikası”, *İbret*, No.42, 18 Teşrinievvel 1288, s.2.

- B.M., “Prusya Politikası”, *İbret*, No.43, 19 Teşrinievvel 1288, s.1.
- B.M., “Şark Meselesi”, *İbret*, No.24, 23 Eylül 1288, s.1-2.
- B.M., “Şark Meselesi”, *İbret*, No.28, 28 Eylül 1288, s.1-2.
- B.M., “Şark Meselesi”, *İbret*, No. 31, 3 Teşrinievvel 1288, s.1-2.
- B.M., “Şimdiki Politika”, *İbret*, No.75, 7 Kânunuevvel 1288, s.1-2.
- B.M., “Yeni Asrımız Politikası Tarihinin Bir Ufacık Fihristi”, *İbret*, No.74, 6 Kânunuevvel 1288, s.1-2.
- B.M., “YineMiSırbistan”, *İbret*, No.52, 1 Teşrinisani 1288, s.1.
- ÇELİK, Hüseyin, *Ali Suavi ve Dönemi*, İletişim Yay., İstanbul, Kasım 1994, 784 s.
- ÇIKLA, Selçuk, Namık Kemal’in II. Abdülhamit Aleyhinde Yazdığı Pek Bilinmeyen Bir Kasidesi, *Doğumunun 170. Yılında Namık Kemal Sempozyumu 20-22 Aralık 2010 Tekirdağ*, C.1, s.297-306
- DİZDAROĞLU, Hikmet, *Namık Kemal*, Varlık Yay., 1982, 136 s.
- ERKAN, Sacit, *Namık Kemal’in Yazılarında Geçen Şarklı Garplı Fikir, Sanat, İlim ve Edebiyat Şahsiyetleri ve Eserleri*, İÜEF Türkoloji Bölümü, (Mezuniyet Tezi), İstanbul 1964-65, 179 s.
- GÖÇGÜN, Önder, *Namık Kemal’in Şairliği ve Bütün Şiirleri*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara 1999, 458 s.
- GÜNDOĞDU, Seriyye, “Namık Kemal’in Azerbaycan Edebiyatına Tesiri”, *Doğumunun 170. Yılında Namık Kemal Sempozyumu 20-22 Aralık 2010*, Namık Kemal Üniversitesi, C.1, s.543-548.

- İNAN, Abdülkadir, Rusya Matbuatında Namık Kemal ve Eserleri, *Namık Kemal Hakkında*, Vakıf Matbaası, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, İstanbul 1942, s.297-302
- KAPLAN, Mehmet, *Namık Kemal Hayatı ve Eserleri*, İÜEF Yay.,(Doktora Tezi), İstanbul 1948, 240 s.
- Kemal, “Tiyatro”, *İbret*, No.127, 19 Mart 1289, s.1-2.
- Kemal, “Vatan”, *İbret*, No.121, 10 Mart 1289, s.1-2.
- Kemal, *Vatan yahut Silistre*, Def‘a-i Sâbi’, 1307, 155 s.
- Kemalettin Şükrü, *Namık Kemal Hayatı ve Eserleri*, Kanaat Kütüphanesi, 1931, 160 s.
- KIRZIOĞLU, M. Fahrettin, *Kars Tarihi*, Işıl Matbaası, İstanbul 1953, C.1, 608 s.
- KUNTAY, Midhat Cemal, *Sarıklı İhtilalci Ali Suavi*, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1946, 191 s.
- KUNTAY, Mithat Cemal, *Namık Kemal Devrinin İnsanları ve Olayları Arasında-I*, Maarif Matbaası, İstanbul 1944, 605 s.
- KUNTAY, Mithat Cemal, *Namık Kemal Devrinin İnsanları ve Olayları Arasında-II*, Maarif Basımevi, İstanbul 1956, 828 s.
- Müderres Ali Ekrem, *Namık Kemal*, Devlet Matbaası, İstanbul 1930, 80 s.
- Namık Kemal, *Âkif Bey*, (haz.) Mustafa Nihat Özön, Remzi Kitabevi, İstanbul 1961, 112 s.
- Namık Kemal, *Cezmi*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1335, 496 s.
- Namık Kemal, *Makalat-ı Edebiyye ve Siyasiyye*, Selanik Matbaası, İstanbul 1327, 424 s.

- ÖZGÜL, Metin Kayahan (Haz.), *Ali Ekrem Bolayır'ın Hatıraları*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1991, 509 s.
- ÖZÖN, Mustafa Nihat, *Namık Kemal ve İbret Gazetesi*, YKY, İstanbul, Ağustos 1997, 289 s.
- Sadettin Nüzhet, *Namık Kemal Hayatı ve Şiirleri*, Yeni Şark Kitaphanesi, İstanbul 1933, 251 s.
- SUNGU, İhsan, *Namık Kemal*, Maarif Matbaası, İstanbul 1941, 29 s.
- Süleyman Nazif, *Namık Kemal*, İkdam Matbaası, Dersaadet 1340-1922, 52 s.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi, *19uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul 2001, 639 s.
- TANSEL, Fevziye Abdullah (Haz.), *Namık Kemal'in Husûsî Mektupları-I (İstanbul, Avrupa ve Magosa Mektupları)*, TTK Yay., Ankara 1967, C.I, 518 s.
- TANSEL, Fevziye Abdullah (Haz.), *Namık Kemal'in Husûsî Mektupları-II (İstanbul ve Midilli Mektupları-I)*, TTK Yay., Ankara 1969, C.II, 532 s.
- TANSEL, Fevziye Abdullah (Haz.), *Namık Kemal'in Husûsî Mektupları-III (Midilli Mektupları-II)* TTK Yay., Ankara 1973, C.III, 526 s.
- TANSEL, Fevziye Abdullah (Haz.), *Namık Kemal'in Husûsî Mektupları-IV (Rodol ve Sakız Mektupları)* TTK Yay., Ankara 1986, C.IV, 758 s.
- TANSEL, Fevziye Abdullah, "Memleketimizde 1908'den Önce Rusların Gizli Çalışmaları ve Namık Kemal'in Komünizm, Sosyalizm Hakkında Düşünceleri", *Türk Kültürü*, C.7, S:75, Ocak 1969, s.193-199

UÇMAN, Abdullah (Haz.), *Edebiyat Dersleri Ahmet Hamdi Tanpınar*,
Dergâh Yay., İstanbul 2013, 320 s.

http://en.wikipedia.org/wiki/Valentine_Baker 08.05.2015